

Tefsir Araştırmaları Dergisi
The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 3 Özel Sayı Yıl/Year: 2020
(Aralık / December)

**Kur’ân’dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza
Olarak Nitelendirilmesi Sorunu**

*The Problem of Characterizing Natural Disasters and Epidemics as a Divine
Punishment Based on the Qur’an*

Muhammet KARAOSMAN

Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri,
Tefsir Anabilim Dalı

Doctor Lecturer, Artvin Çoruh University, Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences,
Department of Tafsir

Artvin, Turkey

mkaraosman@artvin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9254-2031>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 15/08/2020

Kabul Tarihi/Date Accepted: 19/10/2020

Yayın Tarihi/Date Published: 20/12/2020

Atıf / Citation: Karaosman, Muhammet. “Kur’ân’dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/3 Özel Sayı (Aralık / December 2020), 98-120.

<https://doi.org/10.31121/tader.781039>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Copyright © Published by The Journal of Tafsir Studies

Sakarya/Turkey

Bütün hakları saklıdır/All rights reserved.

Öz

Bu araştırmada deprem, sel, fırtına gibi doğal âfetler; veba, verem ve koronavirüs gibi salgın hastalıkların “ilâhî bir ceza” olup olmadığı meselesi ele alınmaktadır. Çalışma, insanlığın anlamada aciz kaldığı olağanüstü durumlarda dinden ve dini metinlerden doğru istifade etmeye bir katkı sunma amacıyla yapılmıştır. Dini metinlerin olağanüstü olaylarla ilgisinin isabetli bir şekilde kurulması, bu olayları ve ayetleri doğru okuma ve anlamamız açısından önemlidir. Aksi takdirde ayetlerin gelişi güzel kullanılması yanlış, eksik ve indî yaklaşımlara sebebiyet vermektedir. Nitekim doğal âfetler ve salgın hastalıkları “ilâhî bir ceza” olarak görenlerin başvurmuş oldukları delillerden biri de Kur’ân’daki helâk edilen kavimlerin kıssaları ve helâk kavramı ile ilgili ayetlerdir. Bu çalışmada ise gerek helâk kıssaları gerekse helâk kavramı ile ilgili diğer ayetlerden hareketle doğal âfetler ve salgın hastalıklara “ilâhî ceza” denilemeyeceği ortaya konulmaktadır. Çalışmamızı farklı kılan, ilgili ayetlerin zahiri anlamları ile yetinilmeyip ayetlerin bağlamlarından hareketle, akli ve mantikî delillerle de ele alınmasıdır. Bu doğrultuda analiz yöntemiyle yapılan araştırmanın neticesinde doğal âfetler ve salgın hastalıkların “ilâhî bir ceza” olarak nitelendirilmesinin risklerine vurgu yapılmaktadır. İlâhî ceza söyleminin Allah adına konuşma ve O’nun adına hüküm verme gibi tehlikeli bir ifade olmasının yanında doğal âfetler ve salgın hastalıklar nedeniyle ölen kişiler hakkında haksız yargılamalara yol açabileceğine dikkatler çekilmektedir. Bu çerçevede kevnî ve tenzîlî ayetlerin, öncelikle ve özellikle ibret nazarıyla anlaşılması gerektiği önerilmektedir. **Anahtar kelimeler:** Tefsir, Kur’ân, İlâhî Ceza, Helâk, İbret

Abstract

In this research is discussed whether natural disasters such as earthquake, flood, storm, and epidemics such as plague, tuberculosis, and coronavirus are "divine punishment". The research has been done to contribute to the correct use of religion and religious texts in extraordinary situations where humanity is incapable of understanding. Establishing the connection of religious texts with extraordinary events accurately is significant for our correct reading and understanding of these events and verses. Otherwise, the random use of the verses leads to incorrect, incomplete, and downward approaches. Indeed, one of the evidence referenced by those who consider natural disasters and epidemics as "divine punishment" is the verses in the Quran about the stories of destroyed nations and the concept of destruction. It is revealed in this study that natural disasters and epidemics cannot be called "divine retribution" based on both the stories of destruction and other verses related to the concept of destruction. What makes our study distinctive is that it is not contented with the apparent meanings of the verses, but is also handled with rational and logical proofs based on the context of the verses. In this direction, as a result of the research conducted with the analysis method, it is emphasized that the risks of characterizing natural disasters and epidemics as "divine punishment" are emphasized. It is pointed out that the discourse of "divine punishment" is a dangerous expression such as speaking in the name of Allah and making judgments in the name of Him, and it may lead to unfair judgments about the deceased who died because of natural disasters and epidemics. In this context, it is suggested that the verses of the cosmologic and deductible should be understood primarily and especially as an example.

Keywords: Tafsir, Qur’an, Divine Retribution, Destruction, Example.

Giriş

Hemen hemen her deprem, sel ve fırtına gibi doğal âfetlerin ardından yapılan bir tartışma var ki o da meydana gelen bu felaketlerin “ilâhî bir ceza” olup olmadığıdır. Bu tartışma İslam dünyasında olduğu gibi Hıristiyan ve Yahudi çevrelerinde de aynı şekilde süregelmektedir.¹ Tüm dünyayı etkisi altına alan milyonlarca insanın hastalanmasına ve binlerce insanın ölümüne neden olan koronavirüs (covid-19) salgınının akabinde de aynı sahneler tekrar yaşandı.

¹ J. B. Metzler Verlag, “Lexikon des Mittelalters”, *Peste* (Stuttgart: Weimar, 1999), 1916; Toi Staff, “Israeli Rabbi: Coronavirus Outbreak is Divine Punishment for Gay Pride Parades”, *The Times of Israel* (08 Mart 2020).

Kimi çevreler bu virüsün “ilâhî bir ceza” olduğunu,² kimileri ise bu durumun Allah'ın bir gazabı olarak nitelenemeyeceğini dile getirdiler.³

Kutsal dinî metinlerde Allah'a isyan eden, peygamberlere karşı çıkan ve birtakım suçlar işleyen toplulukların çok şiddetli felaketlerle karşı karşıya kaldıkları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ne var ki bu bilgilerin günümüzde meydana gelen felaketler için delil teşkil edip etmediği tartışılmaktadır. Bu metinlerde anlatılan helâk kıssaları ile yaşadığımız çağda meydana gelen doğal âfetler, sadece sonuç itibarıyla birbirine benzemektedir. Ne yazık ki referanslar da genellikle bu açıdan yapılmaktadır. Bununla birlikte bu hadiselerin sebepleri, şartları, zamanları ve kimleri kapsadığı gibi hususlar genellikle göz ardı edilmektedir.

Bu çalışma, doğal âfetler ve salgın hastalıkları Kur'ân'da yer alan helâk kıssaları aracılığı ile değerlendirirken genelde ihmal edilen ama doğru bir anlamada çok önemli olan bağlamı ve ilgili ayetlerin muhataplarına yoğunlaşmayı önceleyecektir. Dolayısıyla şu anda karşı karşıya kalınan küresel salgının Kur'ân'da haber verilen Nûh, Âd, Semûd, Lût gibi kavimlerin deprem, sel ve fırtına gibi doğal âfetlerle helâk edilmesine benzetilmemesi ve bu salgın hastalığın “ilâhî bir ceza” olarak değerlendirilmemesi gerektiği üzerinde durulacaktır. Bununla beraber felaketlerden bireysel anlamda ders çıkarmanın daha isabetli bir okuma/yaklaşım olduğuna vurgu yapılacaktır. Ardından bu yaklaşımın aklî ve mantıkî temellendirilmeleri yapılarak Kur'ân'da helâk edilen kavimlerle ilgili ayetler incelenecektir.

² Abdurrahman Sevgili, “Korona ilahi bir ikaz mıdır?”, *Milli Gazete* (Erişim 14 Ekim 2020); Nihat Hatipoğlu, “Allah kulları uyarıyor” (Erişim 14 Ekim 2020).

³ Din İşleri Yüksek Kurulu, *İslam'ın Salgın Hastalıklara Bakışı* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 17, 22-23; Mehmet Görmez, “İslam'da Zor Zamanların Ahlakı”, *İslam Düşünce Enstitüsü/İde/You Tube* (20 Mart 2020), 00:01:16-00:00:54.

Helâk kıssaları ve helâk kavramı ile ilgili ayetleri, doğal âfetler ve salgın hastalıklar bağlamında inceleyen kitap,⁴ makale,⁵ doktora tezi⁶ ve yüksek lisans tezleri⁷ bulunmaktadır. Fakat bu çalışmalarda gerek helâk kıssalarının gerçekleşme zamamı gerekse bu kıssaların Kur'ân'da yer alması esnasındaki bağlamlarına yeterince vurgu yapılmamıştır. Bu yüzden araştırmamızda öncelikle helâk kıssalarının muhataplarının tespiti üzerinde durulacaktır. Ardından bunların günümüzde meydana gelen doğal âfetler ve salgın hastalıklarla bir benzerliğinin olup olmadığına bakılacak. Bir sonraki aşamada ise helâk kıssaları mahiyetinde olmayıp ancak doğal âfetler ve salgın hastalıklarla ilgili diğer ayetler, “ilâhî ceza” iddiası açısından incelenecektir. Bu çalışmadaki ayetlerin meallerinde Kur'ân Yolu ve Türkçe Meâl ve Tefsir adlı eserden istifade edilecektir.⁸

-
- ⁴ Ömer Müftüoğlu, *Kur'ân da Hazreti Lut ve Kavmi: Nasıl Yaşadılar? Lut Kavmi Aidsli miydi? Nasıl Helak Oldular?* (Eskişehir: Eskişehir İslami İlimler Vakfı, 1997); Nuri Tok, *Kur'ân'da Sünnetullah ve Helak Edilen Kavimler*. (Samsun: Etüt Yayınları, 1998); Talip Küçükcan - Ali Köse, *Doğal Âfetler ve Din : Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2000); Abdullah Emin Çimen, *Niçin Helâk Oldular - Kur'ân-ı Kerîm'de Helâk Kavramı-* (İzmir: Akademi Yayınları, 2008); Selim Özarslan, “Doğal Afetler Karşısında Din ve Diyanet Hizmetleri (Doğal Afetlere/Musibetlere Yönelik Düşünceler)”, *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri* (Ankara, 2009); Metin Özdemir, *İlâhî Adalet ve Rahmet Penceresinden Kötülük ve Musibetler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017); Din İşleri Yüksek Kurulu, *İslam'ın Salgın Hastalıklara Bakışı*.
- ⁵ Hidayet Aydar, “Bazı Kur'ân Âyetleri Işığında Kocaeli Depremine Bakış”, *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi* 2/19, 20, 21 (1999); Naci Kula, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2002/1 (2002); Abdullah Emin Çimen, “Helâk, Devam Eden Bir Süreç Midir?”, *Usûl İslam Araştırmaları* 4 (2005); Abdülbaki Güneş, “Kur'ân'da Sünnetullah ve Toplumların Çöküş Nedenleri”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/4 (2005); Murat Kayacan, “Sosyoloji ve Kur'an'ın Ortak İlgi Alanı: Toplumsal Değişim ve Çöküş Yasaları”, *Milel ve Nihal* 9/3 (2012); Resul Ertuğrul, “Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-” 4/7 (2018); Mutlu Saylık, “Kur'ân'da Depremle Helâk Edilen Kavimler”, *Dicle İlahiyat Dergisi* XIX/2017/2 (2019).
- ⁶ Cemalettin Sancar, *Kur'ân'da Helak Olan Kavimler*. (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996).
- ⁷ Muhlis Akar, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Toplumların Helak Oluş Sebepleri ve Şekilleri*. (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1986); Yunus Akça, *Kur'ân'da Mühlet-Helâk İlişkisi* (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001); Şükrü Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helâk Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Ali Rıza Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'de Âsi Kavimlerin Helâk Oluş Sebepleri ve Ortak Yönleri* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007); Selver Krasniqi, *Kamer Suresi Tefsiri ve Sure Işığında Kıyamet ve Helak Edilen Kavimler* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).
- ⁸ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe ve Meal Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017).

1. Tabii Âfetlerden İbret Almak

Dünya imtihanını başarmak kişisel niyet ve gayretlere bağlı olduğu gibi ahiret imtihanını kazanmak da kişisel amellere bağlıdır. “*Kimse kimsenin günahını çekemeyeceği*”⁹ gibi hiç kimse başkaları adına sevap da kazanamaz. Dolayısıyla iyi veya kötü, doğru veya yanlış bir hayat tercihi kişilerin kendi karar ve uygulamalarına bağlıdır. Dinî bir söylem ya da fetvayı kabul veya ret kararları kişilerin kendi uhdesindedir. Deprem, sel, fırtına gibi doğal âfetler; veba, taun, koronavirüs gibi salgın hastalıklarla ilgili her türlü nasihat, fetva, karar gibi açıklamalara tâbi olmak ya da olmamak kişilerin tasarrufundadır. Bu yüzden bireyler yeryüzünde meydana gelen tabii âfetler ve salgın hastalıkları Allah tarafından kendilerine verilmiş bir ceza, sınama, ders ve uyarı olarak değerlendirebilirler. Böylelikle hayatlarına çeki düzen vererek daha iyi bir insan, daha iyi bir Müslüman ve daha iyi bir vatandaş olabilirler.¹⁰ Nitekim deprem, sel ve fırtına gibi doğal âfetleri bu şekilde değerlendirip kişisel hayatını olumlu yönde değiştirdiğini itiraf edenler azımsanmayacak oradadır.¹¹

Müslüman, “*Her nefis ölümü tadacaktır.*”¹² hakikati gereğince ölüme her an hazırlıklı olmalıdır. Ölüm, herhangi bir dışsal neden olmadan meydana gelebileceği gibi deprem, sel, fırtına gibi doğal âfetler; kaza, hastalık, virüs gibi dışsal nedenlere bağlı olarak da meydana gelebilir. Bu gerçek; dışsal olayların inananları korkutmak ve uyarmak için “ilâhî ceza” olarak değerlendirmeye gerek olmadığını ortaya koymaktadır. Yaşa ve şartlara bağlı olmaksızın ölüm her an vukû bulabiliyorsa -ki vuku bulabiliyor- o halde mü’minin, takdir-i ilâhiye karşı her an teyakkuzda olması gerekmektedir. Bu şekilde hareket etmek; inananları korkutmak ve uyarmak için tabii âfetleri “ilâhî bir ceza” olarak görüp onları daha iyi bir dindar yapma hedefiyle örtüşebilir ve netice itibarıyla aynı kapıya çıkıyor gözükebilir. Fakat bu şekilde hareket ederek tabii âfetleri “ilâhî ceza” olarak ilzam ve iddia etmenin risklerinden uzak kalılabileceğinin de unutulmaması gerekir. Bu itibarla niyet ve hedeflerle beraber kullanılan yöntem ve üslup da inananları doğru yönlendirmede belirleyici bir rol oynamaktadır.

⁹ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى Fâtır 35/18.

¹⁰ Kula, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”, 243-244.

¹¹ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (Samsun: Sönmez Matbaası ve Yayınları, 1993), 166; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 112-113; Ejder Okumuş, “Tabii Afetler, Din ve Toplum (Marmara Depremi Örneği)”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 15/3 (2002), 340.

¹² el-Ankebût 29/57.

2. Tabii Âfetleri İlâhî Bir Ceza Olarak İddia Etmenin Riskleri

Olağanüstü olayları, doğal âfetleri ve salgın hastalıkları insanlık için “ilâhî bir ceza” olarak görmek toplumların dindarlığıyla ilgili bir durumdur. Ateist ya da deistlerin böyle bir meselesi yoktur. Çünkü onlar teolojik olarak çok farklı bir konumda bulunmaktadır. Bu düşünce sadece kendi inancımız ve kültürümüzde değil diğer dinler ve kültürlerde de görülmektedir. Nitekim 2020’nin başından beri dünyayı etkisi altına alan, yüzbinlerce insanın ölmesine neden olan koronavirüs salgınının medyada diğer din mensuplarınca “ilâhî bir ceza” olarak değerlendirildiğini gördük.¹³ Önceki toplumların helâki ile ilgili haberler sadece Kur’ân-ı Kerim’de değil Tevrat ve İncil’de de bulunmaktadır.¹⁴ Dolayısıyla bu metinlerden bağımsız olarak doğal âfetler ve salgın hastalıkları “ilâhî bir ceza” olarak değerlendirmek mümkün gözükmemektedir.

Tabii âfetlerin neticesi ile ilgili tutum ve kararlar bireysel değerlendirmeyi aşip kendi dışındaki kimselere yöneltildiğinde beraberinde birçok riski ve yanlışı getirmektedir. Öncelikle “ilâhî ceza” iddiası insanları deprem, sel, fırtına gibi doğal âfetler; veba, taun, koronavirüs gibi salgın hastalıklar esnasında ölen kişilerin arkasından haksız ve yargılayıcı hüküm vermeye sevk edebilir. Tabii âfet ve salgın durumlarında ölüm, manevi yaşantısı iyi olan kimselere de gelebilir; ibadetlerinde gevşek olan veya hiç inanmayanlara da. Çocuk ve zihinsel engelli gibi masum kişiler bu esnada ölebileceği gibi zalim ve ahlaksız kişiler de ölebilir. Her ne kadar son derece farklı yaşantıda olan bu kişilere ölüm, aynı felaket vesilesiyle denk gelse de önemli olan ölümden sonrasının nasıl olacağıdır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de dünya hayatını iyi yaşayan kimselere cennette iyi hatta daha iyi bir hayat verileceği ancak kötü bir şekilde hayat sürenlerin ise kötü bir geleceklerinin olacağı, aşağılanmışlık içinde ve hiç kimsenin yardımcı olamayacağı bir cehennem

¹³ Jean-Marie Guenois, “‘L’épidémie est un Signal’”, *Le Figaro* (10 Nisan 2020); Pereira Gonçalves Kelber, “Virus, Religion et Politique: Dieu Appelé au Secours de l’Amérique Latine”, *The Conversation*, 27 Nisan 2020.

¹⁴ *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*. (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2001), blm. Sayılar, 16/44-50: Rab Musa’ya söyleyip dedi: Bu cemaatin arasından çıkın da onları bir anda bitireyim. Yüzleri üzerine düştüler. Musa Harun’a dedi: Kendi buhurdanımı al, mezbah üzerinden ona ateş koy, onun üzerine buhur koy, çabuk onu cemaate götür, onlar için kefarete et; çünkü Rabbin önünden gazap çıktı; veba başlamıştır. Musa’nın söylediği gibi Harun aldı, cemaatin ortasına koştu; işte, kavimde veba başlamıştı; buhuru koyup kavmi için kefarete etti. Ölülerle diriler arasında durdu da veba kesildi. Korah meselesinde ölenlerden başka vebadan ölenler on dört bin yedi yüz kişi idi. Harun Musa’nın yanına, toplanma çadırının kapısına döndü de veba kesildi. Tesniye, 28/20-21: Mülk edinmek için gitmekte olduğun diyar üzerinden seni bitirinceye kadar, Rab sana vebayı bağlayacak. Rab veremle, ve sıtma ile, iltihapla, yakıcı sıcaklıkla, kuraklıkla, sam yeli ile, küfle seni vuracak; sen yok oluncaya kadar bunlar seni kovalayacaklar.

hayatı yaşayacakları ifade edilmektedir.¹⁵ Bu yüzden deprem, sel ve salgın gibi durumlar “ilâhî bir ceza” olarak değerlendirildiğinde bu vesileyle ölen iyi veya kötü tüm insanların Allah tarafından cezalandırıldığı düşünülür.

Doğal âfet zamanlarında ölen kimselerin yakınlarının psikolojilerini de dikkate almak gerekmektedir. Hiç kimse bir yakınının doğal âfetler ya da salgın hastalıkların neden olduğu ölümünün “ilâhî bir ceza” olarak nitelendirilmesini istemez. Bu iddia, cenaze sahiplerini Allah'a ve dine karşı mesafeli durmaya hatta karşı cephe almaya sevk edebilir.¹⁶ Bir kaza sonucu ayakları kesilen bir gencin annesinin şu sözleri çok acıdır: -“Eğer iddia ettiğiniz “Yaratıcı” olsaydı oğlumun ayaklarının kesilmesine müsaade eder miydi?” Bireysel ya da toplumsal bir felaketi bu şekilde okumayı besleyen ve destekleyen her türlü açıklamadan uzak olmak gerekir.

Doğal âfetler ve salgın hastalıklar döneminde ölen kimseler üzerinden yargılayıcı dinî bir söylem geliştirmek kelimenin tam anlamıyla dîni istismar yapmaktır.¹⁷ Kaldı ki bu gibi durumlarda tabiri caizse Allah'ı yanına aldığı düşünün kimseler aslında bu açıklamaları ile insanları Allah'tan, dinden ve dindar kimselerden uzaklaştırdıklarının farkında değillerdir. Adeta sopa gösterir gibi doğal âfetler ve salgın hastalıklarla insanları tehdit etmek, din anlatımında çaresizliğin bir ifadesi ve kolaycılığa kaçmaktır. Dinî, sevgi ve merhametle anlatamamak, din adamlarından bir kısmını bu yöntemi kullanmaya yöneltmiştir.

En son karşı karşıya kaldığımız koronavirüs salgınını Allah'ın bir cezası olarak değerlendirmek birçok problemi beraberinde getirmektedir. Örneğin sonradan bu virüsün bilinçli bir şekilde üretilmiş ve yayılmış olduğu ortaya çıkarılırsa ve buna bağlı olarak ‘hani koronavirüs salgını, Allah'ın cezası idi’ şeklindeki bir soruya cevap vermek zor olsa gerektir. Bu durumda dinî duygularda bir örselenme ve zedelenme olması muhtemeldir. Ne var ki her hâlükârda Allah

¹⁵ بِمِثْلِهَا سَيِّئَةٌ جَزَاءُ السَّيِّئَاتِ كَسَبُوا وَالَّذِينَ . خَالِدُونَ فِيهَا هُمْ الْجَنَّةُ أَصْحَابُ أُولَئِكَ ذَلَّةٌ وَلَا قَتَرٌ وَجُرْهُمُ بِرَهَقٍ وَلَا وَزِيَادَةَ الْحُسْنَى أَحْسَنُوا لِلَّذِينَ . خَالِدُونَ فِيهَا هُمُ النَّارُ أَصْحَابُ أُولَئِكَ مُظْلِمًا اللَّيْلُ مِنْ قِطْعًا وَجُوهُهُمْ أَعْيُنٌ كَانَتْ مِنَ اللَّهِ مِنْ لَهْمٍ مَا ذَلَّةٌ وَتَرَّ هَقُهُمْ "Güzel yapanlara daha güzeli, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerinde ne toz toprak bulaşığı olur ne de aşağılanmışlık izi. İşte bunlar cennetlik kullardır, kendileri orada sonsuza kadar kalıcıdırlar. Bilerek ve isteyerek kötülük yapanlara gelince, kötülüğün karşılığı, dengi olan cezadır; bunlar aşağılanmışlık içinde yaşarlar, kendilerini Allah'ın cezasından kurtaracak biri de yoktur. Yüzleri sanki kapkaranlık gecenin bir parçasıyla kaplanmıştı. İşte bunlar da cehennemliklerdir, kendileri orada devamlı kalıcıdırlar." Yûnus 10/26-27.

¹⁶ İlhami Güler, *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu: Ehl-i Sünnetin Allah Tasavvuruna Ahlaki Açından Eleştirel Bir Yaklaşım*. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 150; Din İşleri Yüksek Kurulu, *İslam'ın Salgın Hastalıklara Bakışı*, 32-33.

¹⁷ Aydar, “Bazı Kur'ân Âyetleri Işığında Kocaeli Depremine Bakış”, 133-134.

bütün fiillerin yaratıcısıdır.¹⁸ Hiç şüphesiz Allah'ın imkân ve kudretinde sınır yoktur. Bu realite, hiç kimseye doğal âfetler ve salgın hastalıklar hakkında Allah adına açıklama yetkisi vermez. Mesele Allah'ın öldürmesi değil, bunun bir ceza olup olmadığıdır. Mesele Allah'ın bu fiilleri yapıp yapamayacağı değil, Allah'ın kudretini ilgili ilgisiz işimize gelen her alana seferber ederek onun adına hüküm vermeye çalışmaktır.

Tüm insanlığın karşı karşıya kaldığı doğal âfetler ve salgın hastalıkları “ilâhî bir ceza” olarak niteleyebilecek bir kişi ya da kurum var mıdır? Doğal âfetler ve salgın hastalıklar için ‘şu şu nedenlerden dolayı başımıza bunlar geldi ve bu cürümleri işleyen kimselerden dolayı böyle bir felaketle karşı karşıya kaldık’ gibi ifadeler kullanmak, hâşa kendini Allah yerine koymak ya da Allah adına konuşmak gibi bir şeydir.¹⁹ Oysa İslam âlimlerinin Allah adına hüküm verme, değerlendirme yapma ve tespitite bulunma yetkileri yoktur. Böyle bir şeye kapı aralandığında keyfi ve indî açıklamalarla nice insanların dinî duyguları suistimal edilebilir. Bütün bu risklerden korunabilmek için Allah adına yargı ve hüküm ifade eden açıklamalardan uzak olmak gerekmektedir.

3. Kur’ân’da Helâk Edilen Kavimlerle İlgili Ayetler, İlâhî Ceza İddialarına Delil Olabilir mi?

Kur’ân-ı Kerim’de işlemiş oldukları türlü kötülükler ve yapmış oldukları günahlarla Allah’a isyan eden ve peygamberlere itaat etmeyen kavimlerin helâkenden bahseden ayetler dikkatle incelendiğinde ilâhî cezaya dûçar olanların hepsinin inkârcılardan oluştuğu görülecektir. Kaldı ki ayetlerde başta peygamberler olmak üzere onlara inananları felaket mahallinden uzaklaştırmaya yönelik bir niyetin ve çağrının olduğu da görülmektedir.²⁰

Kur’ân-ı Kerim’de helâk edilen kavimler Nûh kavmi, Ashâbü’r-res, Âd kavmi, Semûd kavmi, Firavun’un taraftarları, Lût kavmi, Ashâbü’l-Eyke ve Tübba halkı şeklinde sıralanmaktadır.²¹ Bu çalışmada ise helâk edilen kavimlerden Nûh, Semûd ve Lût kavmi incelenecektir.

¹⁸ Mustafa Saim Yeprem, *Mâtürîdî’nin Akîde Risâlesi ve Şerhi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 70; Aliyyu’l-Kârî, *Dav’u’l-me’âli âlâ manzumet-i bed’i’l-emâlî* (İstanbul: Maruf Yayınevi, 2019), 38-39.

¹⁹ Görmez, “İslam’da Zor Zamanların Ahlakı”, 00:01:16-00:00:54; Din İşleri Yüksek Kurulu, *İslam’ın Salgın Hastalıklara Bakışı*, 17.

²⁰ Ârâf 7/72, Hûd 11/66, Yûsuf 12/110, eş-Şuarâ 26/65, 117-119, en-Neml 27/57.

²¹ Ömer Faruk Harman, “Tübba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/456.

3.1. Nûh Kavminin Helâki

Kur'ân'da ilk helâk hadisesi Nûh kıssasında ele alınmaktadır.²² Hz. Nûh, Allah tarafından ilk putperestlik izlerini ortadan kaldırmak için kavmine gönderilmiştir.²³ Hz. Nûh, kavmini, Allah'a aracı kılınan putlardan uzaklaştırıp gerçek tevhid inancına ve Allah'a kulluğa sevk etmeye çalışmıştır. Bu çağrılarına uyulmadığı takdirde başlarına bir felaketin geleceğini onlara bildirmiştir.²⁴ Mamafih azgınlıkta haddi aşmış olan kavmi onu mecnunluk ve yalancılıkla suçlamış bununla kalmamış Hz. Nûh'u taşlamakla tehdit ederek ondan başlarına geleceğini haber verdiği azabın gelmesini istemişler.²⁵ Bütün bunların üzerine daha fazla dayanamayan Hz. Nûh'un Rab-bine yalvarmaktan başka bir yolu kalmamıştır. Allah da duasına ve kavminin bu tutumuna karşılık aşağıdaki ayetlerde dile getirilen süreci başlatmıştır:

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبْتَنِي . فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا فَاذًا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ .

"Nûh, 'Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et!' dedi. Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: "Bizim gözetimimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Buyruğumuz geldiğinde sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift hayvan ile kendileri aleyhinde hüküm kesinleşmiş olanların dışındaki aileni gemiye al; ama o haksızlığa sapmış olanlar konusunda sakın bana bir şey söyleme! Onlar kesinlikle boğulacaklar!"²⁶

İnançta sıhrî uzaklığın, inançsızlıkta da sıhrî yakınlığın öneminin olmadığını vurgulayan bu ayette, Hz. Nûh'tan iman etmeyen oğlu, eşi ve diğer yakınları hususunda bir talepte bulunmaması istenmekte ve onların boğulacağı/helâk olacağı bildirilmektedir. Nitekim Nûh tufanı denilen hâdise bu doğrultuda gerçekleşmiş olup Hz. Nûh'un tevhid çağrılarında cevap veremeyenler, eşi ve oğlu dahi olsa helâk olmaktan kurtulamamıştır. Başta Hz. Nûh olmak üzere ve onun çağrısına uyanlar ise gemiyle kurtulmuşlardır. Hz. Nûh'un bu mücadelesi, Mekke'de putlara tapan müşriklere ibret olması için anlatılmaktadır.

²² Ömer Özsoy - İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an* (Ankara: Fecr Yayınevi, 2001), 730.

²³ Ömer Faruk Harman, "Nûh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/224.

²⁴ Yûnus 10/71, Hûd 11/25, 26, eş-Şuarâ 26/106-110, Nûh 71/1-4.

²⁵ eş-Şuarâ 26/116, Hûd 11/32.

²⁶ el-Mü'minûn 23/26-27.

3.2. Semûd Kavminin Helâki

Kur'ân-ı Kerim'de yirmi bir sûrede Semûd kavminden ve Sâlih Peygamber'in tevhit mücadelesinden bahsedilmektedir.²⁷ Ad kavminden sonra gelen Semûd kavminin²⁸ Sâlih Peygamber'in çağrısına uymayarak bir sarsıntı ile cezalandırılarak ortadan kaldırılması Kur'ân'da şu şekilde yer almaktadır:

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ. فَأَخَذْتَهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ

“Derken, o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler, böylece rablerinin emrinden dışarı çıktılar ve ‘Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten peygamberlerden isen, bizî tehdit ettiğin azabı bize getir!’ dediler. Bunun üzerine onları o dehşetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında yere serildiler.”²⁹

Birçok Mekkî sûrede yer alan Semûd kavminin helâkine giden süreç Kur'ân'da şu şekilde gerçekleşir: Hz. Sâlih'in peygamber olarak gönderildiği Semûd kavmi, onun Allah'a kulluk çağrılarını kulak asmayarak ondan hak peygamber olduğuna dair mucize göstermesini istediler. Öyle ki bir kayadan çıkacak devenin herkesin önünde doğurmasını talep ettiler. Onların bu talebi karşılanarak Allah onlara otlağında otlamak üzere ve kesilmemesi şartıyla kayadan çıkan bir dişi deve verdi. Bir müddet sonra Semûd kavmi o deveyi Allah'ın emirlerini göz ardı ederek Hz. Sâlih'in uyarılarına rağmen kesti. Bunun üzerine Allah onları helâk ederek ortadan kaldırdı. Hz. Sâlih ve ona inananlar ise helâk olmaktan kurtarıldılar.³⁰

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِن خِزْيِ يَوْمِنَا إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ

“Emrimiz gelince Sâlih'i ve onunla beraber iman edenleri, bizden bir rahmet olarak, helâk olmaktan ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz rabbin kuvvetlidir, üstündür.”³¹

Kıssada çok açık bir şekilde görüldüğü gibi itaat etmeyen, kurallara uymayan ve inanmayan bir topluluğun helâk edilmesi söz konusu edilmektedir. Ayrıca peygamber ve ona inananlar bu cezadan muaf tutulmaktadır. Bu kıssa vesilesiyle Mekke müşriklerine uyarı yapılmaktadır.

²⁷ Celal Kırca, “Semûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/500.

²⁸ el-Ârâf 7/74.

²⁹ el-A'râf 7/77-78.

³⁰ el-Kamer 54/23-31, eş-Şuarâ 26/141-156.

³¹ Hûd 11/66.

Böylelikle daha önce son derece iyi şartlarda yaşamış ancak Allah'a ve elçilerine kulak asmayan nice toplulukların feci akıbetleri onlara hatırlatılmaktadır.

3.3. Lût Kavmi'nin Helâki

Helâk kıssalarından biri de Kur'an'da yirmi yedi defa geçen Lût kavminin kıssasıdır.³² Lût kavminin helâki; Allah'a ve Rasûlüne itaatsizliğin yanında daha çok işleye geldikleri ahlâkî zafiyetleri ile zihinlerde yer almaktadır. Hz. Lût, günümüzde Ürdün'de bulunan Sodom'a peygamber olarak gönderilmişti.³³ O kavmini, tüm peygamberlerin ortak çağrısı olan Allah'a kul-luğa ve kendisine itaate davet ettikten sonra o bölgede yaygın olarak bulunan cinsel sapkınlıktan uzaklaşmalarını istemiştir. Öyle ki onlara kadınlar yerine erkeklerle beraber olmalarının eşi görülmemiş bir hayasızlık ve günah olduğunu haber vermiştir. Lût a.s, bu çirkin işten vazgeçmeleri gerektiğini söylemiş, aksi takdirde Allah'ın azabıyla onları uyarmış ve tehdit etmiştir. Kavmi ise yapageldikleri hayasızlıktan vazgeçmemiş ve hayat tarzlarına karışmayı devam ettirmesi halinde Hz. Lût'u kovmakla tehdit etmişler. Bunun yanı sıra uyarıldıkları azabın/cezanın gelmesini isteyerek Hz. Lût'a meydan okumuşlar. Bu durumda Lût Peygamber'in de Rabbine yalvarmaktan başka çaresi kalmamıştı.³⁴ Nihayetinde şu ayetlerle Lût kavminin akıbeti gözler önüne serilmiştir:

كَذَّبَتْ قَوْمٌ لُوطٍ بِالنُّذُرِ . إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ . نِعْمَةً مِنَّا عِنْدَ ذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ . وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ . وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ صَافِيَةٍ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ . وَلَقَدْ صَبَّبَهِمْ بُكْرَةً عَذَابٍ مُسْتَقَرًّا . فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ .

"Lût kavmi de uyarıları ciddiye almadı. Biz de üzerlerine taş yağdıran bir kasırga gönderdik. Lût ailesi hariç tutuldu; onları katımızdan bir lütuף olarak seher vakti kurtardık. Şükredenleri işte böyle ödüllendiririz. Aslında Lût, kendilerini bizim amansız yakalayışımıza karşı uyarıyordu; ama onlar bu uyarıları şüpheyle karşıladılar. Üstelik onun misafirleriyle ilgili çirkin bir talepte bulundular. Biz de gözlerini silme kör ediverdik; tadın bakalım azabımı ve uyardığım sonuçları! Ve nihayet bir sabah erkenden kalıcı bir azap onları yakalayverdi. Tadın bakalım azabımı ve uyardığım sonuçları!"³⁵

³² Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1982).

³³ Ömer Faruk Harman, "Lût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/227; Özsoy - Güler, *Konularına Göre Kur'an*, 768.

³⁴ el-A'râf 7/80-81, eş-Şuarâ 26/160-166, en-Neml 27/54-55, el-Ankebût 29/28-30.

³⁵ el-Kamer 54/33-39.

Daha önce hiçbir kavmin ve milletin yapmadığı bir fiili işleyen, Allah'ın varlıklar için koymuş olduğu düzen ve ahengi bozan bu kimselerin cezası da bu denli kötü olmuştur.³⁶ Helâk edilen kavimlerin ortak özelliği Allah'a isyan etmeleri ve peygamberlerine tâbi olmamalarıdır. Yalnız Lût kavminde akidevî problemle beraber ahlakî bir durum da söz konusudur.

Mekkî bir sure olan Kamer suresinde helâk hadiselerinin neredeyse tamamını bir arada görmek mümkündür. Sûrede Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût ve Hz. Musa'nın kavimlerinin helâki birbiri ardına yer almaktadır.³⁷ Helâk bahislerinin öncesinde ve sonrasında ise müşriklere çağrıda bulunmaktadır. Böylelikle önceki peygamberlerin davetine icabet etmeyen toplulukların hal ve tutumlarının akibeti müşriklere hatırlatılıp onlar uyarılmaktadır.³⁸

Bütün bunlar helâk ile ilgili ayetlerin dört gerçeği ortaya koyduğunu göstermektedir: Birincisi Allah'a inanmayan ve peygamberlere itaat etmeyen topluluklar helâke uğratılmışlardır.³⁹ Ayrıca helâk edilen topluluklar içinde bulunan peygamberler ve onlara iman edenler helâk gerçekleşmeden önce bölgeden uzaklaştırılmıştır. Dolayısıyla cezaya müstahak olanlar tamamen inançsızlar ve itaatsizlerden oluşmaktaydı. Günümüzde, ticaret ve eğitim gibi nedenlerle yaşanan yoğun göç hareketleri nüfusun az olduğu ilk devirlerdeki gibi yekpare inançsızlardan oluşan bir yerleşim yerinin olması zor görülmektedir. Dünyanın her bölgesinde Müslümanlar bulunabilmektedir. Kaldı ki koronavirüs salgını nedeniyle gayri muslimler öldüğü gibi Müslümanlar da ölmüştür. Dolayısıyla helâk kıssalarının muhatapları ile günümüzdeki doğal âfetler ve salgın hastalıkların etkilediği insanlar arasında bir benzerlik kurmak bu açıdan mümkün değildir.

İkincisi; Kur'ân'daki helâk hadiselerinde başta peygamberler ve onlara iman edenler Allah'tan bir rahmetle helâk mahallinden uzaklaştırılmışlardır. Oysa günümüzde meydana gelen doğal felaketlerde Kur'ân'daki helâk örneklerindeki gibi bir ayıklanmanın olmadığı görülmektedir. Koronavirüs salgınında da Müslüman-gayri muslim ayrımı olmaksızın herkesin bizzat ya da dolaylı olarak bu virüsten etkilendiği görülmektedir. Dolayısıyla bu açıdan da helâk kıssaları ile günümüzde meydana gelen doğal âfetler ve salgın hastalıkları birbirine kıyas etmek mümkün gözükmemektedir.

³⁶ Ertuğrul, "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-", 150.

³⁷ el-Kamer 54/9-48.

³⁸ el-Kamer 54/1-8, 49-54.

³⁹ Aydar, "Bazı Kur'ân Âyetleri Işığında Kocaeli Depremine Bakış", 134.

Üçüncüsü helâk kıssalarının tamamına yakını Mekki sûrelerde bulunmaktadır. Mekke'de az sayıda Müslümana karşı yoğun bir müşrik nüfus bulunmaktadır. Müslümanlar zaten her türlü zorluk ve darlıklara⁴⁰ rağmen Allah ve Rasülü'nün davetine icabet ettiklerinden helâk kıssalarının muhatabı olamazlardı. Dolayısıyla helâk kıssalarının muhatabı inanmamakta direnen ve üstelik Hz. Muhammed'in tebliğine engel olmaya çalışan müşriklerdir. Hem helâk edilen kavimlerdeki halktan hiçbirinin iman etmediğini hem de bu kıssaların anlatıldığı inatçı müşriklerin iman etmeyeceğini vurgulayan ayet, bu üç sonucun özeti mahiyetindedir:

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرِيَّةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ

*"Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir yerin halkı iman etmemişti; şimdi (aynı yolu tutan) bunlar mı iman edecekler?"*⁴¹

İlk iki neticede helâk vakalarının Müslümanlar üzerinde gerçekleşmediği, üçüncü neticede ise helâk kıssalarının Kur'ân'da yer alma gerekçesinin Mekke müşrikleri olduğu anlaşılmaktadır.

Dördüncüsü gerek helâk hadisesi esnasında gerekse helâk olaylarının uyarı amaçlı Kur'ân'da yer alması esnasında peygamber hayattadır. Yukarıdaki neticelerden muhataplar açısından bir kıyas/benzerlik ortaya konulamayacağı ortaya çıkmış oldu. Burada ise bu olayların gerçekleşmesinde çok önemli bir unsur olan peygamberlik kurumunun eksik kaldığı gözlemlenmektedir. Öyle ya bir benzetme yapıyorsa o benzetmenin tüm unsurlarıyla birlikte gerçekleşmesi gerekir. Mevcut benzetmenin bileşenleri Allah, peygamber, muhataplar ve işlenen cürümlerdir. Eğer mevcut felaketlerin gerçekleşme nedeni önceki dönemlerdeki gibi eşi görülmemiş ahlaksızlık, hayasızlık, adaletsizlik ve zulümlere bağlanılacak olsa peygamber ve muhataplar açısından benzerlik kurulamamaktadır.

Bu açıklamalardan sonra şöyle bir soru akla gelebilir? Bu ayetler Müslümanlar için ne anlam ifade ediyor? Öncelikle bu ayetler "gelinim sana söylüyorum kızım sen işit" kabilinden

⁴⁰ Ebu Muhammed Abdülmelik b. Hişâm ez-Züheyli el-Meâfiri İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Yusuf Ali Budeyvi (Yemâme, Dimaşk-Beyrut, 2005), 2/74-79, 92-94, 96, 99-101, 111-114; Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed b. Ebi'l-Hasen el-Has'amî es-Süheyli, *er-Ravdü'l-Unufî Tefsîri's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbn Hişâm*, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1971), 2/40-41, 83-89, 134-137, 223; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1980), 2/160-161.

⁴¹ el-Enbiyâ 21/6.

bir ders barındırmaktadır. Allah'ın müşriklerde veya kâfirlerde görmek istemediği bir davranışı Müslümanlarda hoş görmesi uygun olmasa gerektir. Gerek inanç gerekse amel bakımından kâfirlerin eleştirildiği hususlarda Müslümanların daha da hassas ve dikkatli olması gerektiği izahtan varestedir.

Bir diğer husus bu ayetler Müslümanlara bir görev yüklemektedir. O da bu ayetleri her çağda var olan gerçek muhataplarına ulaştırmaktır. Yani gayr-i muslimlere tebliğ yapmaktır. Genelde Müslümanlar özellikle son dönemlerde bunu yapmak yerine kolaycılığa kaçarak “cihad” ayetlerinde olduğu gibi bu ayetlerin hedefi Müslümanlarmış gibi ikide bir helâk kıssalarını Müslümanların önüne getirmektedirler. Bu ise hedef saptırmaktan başka bir şey değildir. Tabii âfetleri “ilâhî ceza” olarak iddia edenler, bu saptırmayı helâk kıssaları çerçevesinde yapmakla birlikte helâk kavramıyla bağlantılı diğer ayetleri de delil olarak kullanmaktadırlar.

4. Helâk Kavramı ile İlgili Diğer Ayetlerin İlâhî Ceza Açısından İncelenmesi

Kur'ân'a bütüncül yaklaşımın bir gereği olarak helâk ayetleri dışında kalan ama helâk kavramı ile ilgili diğer ayetlerin de incelenmesi gerekmektedir. Bu yüzden lafız itibariyle konumuzla ilgili olup tefsirine müracaat edilmesi gereken helâk kavramı ile ilgili diğer ayetleri de araştırmamıza dahil ettik. Bu doğrultuda “ilâhî ceza” için çok geniş bir çerçeve çizen Enfâl 8/25. ayette şöyle buyrulmaktadır:

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Sadece içinizden zulmedenlere dokunmakla kalmayacak olan fitneden sakının ve bilin ki Allah'ın cezası şiddetlidir.”

Klasik tefsirlerin bir kısmında bu ayette işaret edilen fitnenin Hz. Peygamber'in ashâbı hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. onlar da daha önce Bedir'de birlikte mücadele eden ancak Cemel va'kasında birbiriyle vuruşan sahabilerdir. Bu tefsirlerde aynı zamanda bu ayette kastedilen kişilerin Talha bin Ubeydullah, Zübeyr bin Avvam, Hz. Osman ve Hz. Ali olduğu bildirilir.⁴² Günümüz tefsirlerinin bir kısmında ise bu ayet herhangi bir zaman, grup ve kişi adlarından bağımsız bir şekilde daha çok genelleyci biçimde tefsir edilmiştir: Emir bi'l-mâ'rûf

⁴² Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullâh Maḥmûd Şehâte (Beyrut: Müessesetü'l Tarîhi'l-Arabiyyi, 2002), 2/108; Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi tevîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Mu'essesetü'r-Risâle, 1420), 13/473.

nehîy anî'l- münker görevinin ihmal edilmesine bağlı olarak toplumda adalet ve düzenin tesis edilememesi, zorbalığın yaygınlaşması ve zulmün ayyuka çıkması iyi insanların gayretleri ile engellenmelidir. Aksi takdirde mâhut kötülüklerin zararı sadece zulmedenlerle kalmayıp zulme seyirci kalanları da içine alacak şekilde umumileşir.⁴³

Bu ayette işaret edilen toplumsal görevlerdeki vurdumduymazlık halini en güzel “sefine hadisi” ifade etmektedir: Geminin güvertesinde seyahat edenlerden bir kısmı su ihtiyaçlarını karşılamak için geminin alt/kamara kısmını delmeye yeltenseler ve bu duruma kamerada bulunanlar seyirci kalsa gemi bir müddet sonra batar ve gemide bulunup bu duruma sebep olan veya seyirci kalan fark etmez herkes boğulur.⁴⁴ İşte toplumda kötülük yaygınlaştığında o toplumda bulunan iyiler, kötülüğü usulüne uygun bir şekilde engellemeye kalkmadıklarında kötülüğün sebep olacağı zararın iyileri de etkilemesi kaçınılmazdır.

Bu ayetin yer aldığı Enfâl sûresi, Bedir gazvesi sonrasında nâzil olmuştur.⁴⁵ Bu esnada fitne olarak nitelendirilebilecek iki hâdise olmuştur: Birincisi Müslümanların Ebû Süfyan önderliğindeki kervan ile onları korumak amaçlı Mekke'den takviye kuvvet olarak gelen Ebû Cehil komutasındaki ordu ile mücadele etme seçeneklerinde kervan tarafına meyletmeleri.⁴⁶ İkincisi Bedir zaferi sonrası ganimetlerin paylaşımında yaşanan gerginlikler.⁴⁷ Bu iki durumda da Allah ve Rasülü'nün emir ve isteklerinin hilafına verilen yanlış karar ve o doğrultuda atılan adımların zararının tüm Müslümanları etkileyebileceği muhakkaktır. Bu gerçekten hareketle günümüzde de etkisinin/zararının sadece zulmedenlerle sınırlı kalmayacağı durumlarla karşı karşıya gelenebilir. Bu yüzden bu ayet, Müslümanların hayatlarını düzenleyen ve temel ilke özelliği olan bir ayet olarak değerlendirilebilir. Aynı özellikteki diğer bir ayet ise Rûm sûresi 41. ayettir:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

“İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yaptınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor.”

⁴³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili: Yeni Mealli Türkçe Tefsir*. (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 4/2388-2389; Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe ve Meal Tefsir*, 178.

⁴⁴ İsmail Ebu Abdillâh Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, thk. Muhammed b. Züheyr Nâsır en-Nâsır (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necat, 1422), “Şehadât”, 30.

⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 239.

⁴⁶ Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi* (İstanbul: Kuramer, 2018), 353.

⁴⁷ Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, 2/99.

Tefsirinde nüzul ortamına önem ve değer veren müfessirlerden İzzet Derveze (1888-1984) bu ayetle ilgili şöyle bir ihtimal dillendirmektedir: Ayetin nâzil olduğu dönemde Hicaz ve çevresinde güvenlik zaaflarından kaynaklanan kıtlık ve krizler meydana gelmiş olabilir. Ya da Hicaz yarımadasında yaşayanların bildiği dünyanın muhtelif bölgelerinde ortaya çıkmış olan felaketlerle de ilgili olabilir. Bütün bunlarla Kur'ân, muhataplarının dikkatini çekmiştir.⁴⁸ Muhammed Esed (1900-1992) ise bu ayeti açıklarken modern zaman aktivitelerinin çevreye zarar vermesine odaklanmayı tercih eder. Öyle ki teknolojik gelişmelere bağlı olarak maddi ilerlemeyi yegâne hedef kabul eden bir anlayışın sonucunda toprağın, havanın ve suyun sanayi atıkları ve şehir çöpleri nedeniyle çok aşırı bir şekilde kirlenmesi insanlığı ekolojik felaketlerle karşı karşıya getirmiştir. Bunun yanında uyuşturucunun yaygınlaşması, cinsel sapmalar, ilaç sanayi ve nükleer faaliyetler insanın sosyal hayatının hızlı bozulmasına ve çürümesine neden olmuştur.⁴⁹

Rûm sûresi Mekke'de nâzil olmuştur. Bu ayette Mekke'deki az sayıdaki Müslümanlardan ziyade daha çok müşriklere gönderme yapıldığı ortadadır. Her ne kadar müşriklere yönelik bir hitap gibi gözükse de yukarıda müfessirlerin ifade ve izah ettiği gibi yeryüzünde toplumların ve doğanın tahribine yol açan her çeşit bozulma bu ayetle ilişkilendirilebilir. İnsanoğlunun yapıp etmelerinin karşılıksız kalmayacağı ve her türlü bozma ve bozulma durumunun ilâhî bir müdahale ile uyarılabileceği muhakkaktır. Bu yüzden bu ayet de insan fiilleri ve sonuçları ile ilgili temel ilke ve prensip elde edilebilecek ayetlerdendir. Yukarıda değinildiği üzere gerek daha önce meydana gelen felaketler gerekse günümüzde karşı karşıya kalınan koronavirüs gibi salgın hastalıklar bu ayetlerin kapsam alanına girebilir. Ne var ki bunu vurgulu, net ve kesin bir dille 'bu felaket Allah'ın bir cezasıdır' şeklinde ifade edebilecek bir merci yoktur. Bu yüzden bu ayetlerden ve felaketlerden birey dindarlığı çerçevesinde istifade edilmesi gerekmektedir.

Helâk kavramı ile ilgili diğer bir ayet ise korku, açlık, mal, can ve ürünlerden eksiltmeyi imtihan vesilesi olarak kabul etmektedir:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالتَّمْرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ

⁴⁸ Muhammed İzzet Derveze b. Abdülhadi b. Derviş Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs/Tertîbü's-suveri hasibi'n-nüzûl* (Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslamî, 2000), 6/301-302.

⁴⁹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: meal, tefsir.*, çev. Ahmet Ertürk - Cahit Koytak (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), 2/828, 829.

“Andolsun ki sizî biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele!”⁵⁰

Medîne döneminin ilk yıllarında Hz. Peygamber önderliğindeki Müslümanların karşı karşıya kaldığı zorluk imtihanı bu âyette konu edinilmektedir. Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslümanlar Mekkeli müşriklerle girişmiş oldukları mücadelelerde ayette bahsedilen korku ve açlıkla birlikte zaman zaman mal, can ve ürünlerden eksilme de söz konusu olmaktadır. Her ne kadar ayet Medîne dönemindeki Müslümanların bu sıkıntılarını dikkate alarak nâzil olsa da genel anlamda Allah'ın Müslümanları bu şekilde denemesi tüm zamanlar için geçerli ve imkân dâhilindedir. Bu yüzden bu ayetin amacı mutlak ve geneldir. Buna göre Allah Müslümanları o zaman o zorluklarla imtihan ettiği ve denediği gibi dilediği zaman o veya başka zorluklarla da deneyebilir.⁵¹ Ayrıca insanların bu türlü deneneceklerinin hatırlatılması Allah Teâlâ'nın merhametinin bir tecellisidir. O'nun sınavacağı konuları önceden haber vermesi; insanların imtihana hazırlanmaları, imtihan hususlarını bildiklerinden dolayı imtihanın kalplerine ağır gelmemesi ve sınava tâbi tutulduklarında canlarının sıkılmaması hikmetine bağlıdır. Gerçekten de insan, çetin imtihanlarla karşılaşacağı önceden kendisine haber verildiğinde onları çok daha kolay göğüsler.⁵²

Her felaket cezalandırma amaçlı gelmeyebilir. Onlar, hayatın akışının doğal bir sonucu olarak ayette işaret edildiği üzere imtihan vesilesi olabilir.⁵³ İnsanoğlunun başına gelen musibetler okuma biçimine göre anlam kazanır. Zahirî olarak karşılaşılan her musibeti olumsuz okuma, gelecek adına karamsar olmak, şikâyette bulunmak hatta isyan etmek bir bakış açısıdır. ‘Bu musibet başıma nereden geldi, beni mi buldu, bu musibetle nasıl yaşayacağım’ gibi sorular sorarak ve sorgulamalar yaparak karşılaşılan olumsuzluklara bir tepki verilebilir. Aynı musibeti isyan ve şikâyet etmeden gayet sakin bir şekilde karşılamak da bir bakış açısıdır. ‘Mevla görelim neyler, neylerse güzel eyler’ özdeyişinde olduğu gibi hareket ederek ‘acaba Allah'ım bana bu musibetle ne gibi sürpriz hayırlar verecek, benim hangi ayıp ve hatalarımı örtecek ve beni hangi güzel mevkilere taşıyacak’ diye sorular sorarak hayret makamında kalarak âdeti musibetin bereketlerini sabırla beklemek de karşılaşılan olumsuzluklara bir tepki türüdür. Hayır zannedilen şeylerde

⁵⁰ el-Bakara 2/155.

⁵¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe ve Meal Tefsir*, 241-242.

⁵² İbrahim Yıldız, *Kur'ân İnsan ve Yanılgı -psikososyal bir okuma* (Bursa: Emin Yayınları, 2019), 354.

⁵³ Özdemir, *İlâhî Adalet ve Rahmet Penceresinden Kötülük ve Musibetler*, 146-147.

şer, şer zannedilen şeylerde hayır olabileceği⁵⁴ ilkesi gereğince Allah tek tek Müslümanların ve Müslüman toplumların başlarına gelen musibetleri hiç akıllarına getiremeyecekleri bir hayra dönüştürebilir. Şu var ki bu hayrı elde edebilmek için zorluk imtihanını başarmak gerekmektedir. Onun da yolu zahire odaklanmamak, anlık değil daha kalıcı ve uzun vadedeki kader planına teslim olmak; hayret, sabır ve dua⁵⁵ makamında olmaktan geçmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, Müslümanlarla birlikte Hz. Peygamber'in de zorluklarla karşı karşıya kalmasıdır. Bu durumda herhalde hiçbir Müslümanın ağzından bu felaketler için 'Allah'ın bir cezasıdır' ifadesi çıkmaz. Bu yüzden din ve Müslümanları ilgilendiren hususlarla ilgili açıklamalarda ince eleyip sık dokumak gerekmektedir. Kaldı ki düşünülmeden söylenen bir söz, bir bumerang gibi kişinin kendisine, dinine ve dinî değerlerine dönebilir. Dolayısıyla deprem, sel ve fırtına gibi doğal âfetler; veba, taun ve koronavirüs gibi salgın hastalıklarla ilgili değerlendirmelerin bu açıdan da iyi düşünülmesi lazımdır. Hayatın bir imtihan olduğu bilinciyle hareket eden Müslüman, bu türden felaketlere ibret nazarıyla bakarak lafız ve mana itibarıyla ilgili ayetleri de bu gözle okuması ve anlaması şayanı dikkattir.

Sonuç

Küreselleşmenin bir sonucu olarak başta din, siyaset, ekonomi, ulaşım ve eğitim-öğretim olmak üzere hemen hemen tüm alanlar bir şekilde doğal âfetler ve salgın hastalıklardan etkilenmektedirler. Bütün bu alanlar arasında din ise olgu ve olayları anlamlandırmada önemli bir görev üstlenmektedir. Din adına konuşan kimselerin birtakım açıklamaları ise anlamlandırmanın ötesine geçebilmektedir. Bu açıklamaların din, dindarlık ve dinî tebliğ adına bir fayda sağlamadığı gayet açıktır. Her ne kadar bu açıklama ve uyarılar insanların dîne olan ilgilerinin artması amacıyla matuf olsa da yöntemin yanlışlığı iyi niyeti gölgelemektedir. Biz de bu çalışmada din adına açıklama yapan kimselerin doğal âfetler ve salgın hastalıklarla ilgili açıklamalarının Kur'ân-ı Kerim'deki referanslarını inceledik. Ayrıca bu gibi durumlarda sakınmamız gereken ifadelerin yanı sıra takınmamız gereken tutumu da ele aldık. Bütün bunlardan elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

⁵⁴ el-Bakara 2/216.

⁵⁵ İsmail Kurt, "Bezlü'l-mâ'ûn fî fadli't-tâ'ûn Adlı Eser Çerçevesinde Veba Hastalığı", *Akademik-us (Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi)* 4/1 (2020), 109, 112; Hasan Bulut, "Salgın Bir Hastalık Olarak Vebânın Dinî Açısından Yorumlanması", *Academic Knowledge* 3/1 (2020), 14.

• Doğal âfetler ve salgın hastalıkları “ilâhî bir ceza” olarak iddia etmek, Allah adına konuşma ve Allah adına hüküm verme tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Bu itibarla inananları uyarma ve nasihat etmede niyetlerden ziyade yöntem ve üslubun öncelenmesi gerekmektedir.

• Doğal âfetler ve salgın hastalıkları nedeniyle ölen kişilerin yakınlarının psikolojilerinin de hesaba katılması gerektiği açıktır. Öyle ki hiç kimse bir yakınının Allah'ın bir cezası sonucu öldüğünü bilmek istemez. Bu yüzden felaketleri Allah'ın cezası olarak nitelendirmek insanları dine ve Allah'a mesafeli olmaya götürebilir. Ayrıca böyle zamanlarda ölen Müslümanlar hakkında haksız ve yargılayıcı değerlendirme yapılmasının yolu açılmış olur.

• Kur'ân'dan helâk edilen kavimlerle ilgili ayetleri literal ve bağlamından uzak bir şekilde okumanın bir yansıması olarak bu ayetleri Müslümanlarla ilişkilendirmenin yanlışlığı ortaya çıkmıştır.

• İlgili ayetlerde Allah'a inanmayan ve peygamberlere itaat etmeyen toplumlar helâke uğratılmışlardır. Cezaya müstahak olanlar tamamen inançsızlar ve itaatsizlerden oluşmaktaydı. Ayrıca helâk esnasında inananlar o bölgeden uzaklaştırılmıştı.

• Bir diğer husus bu ayetlerin Mekke müşriklerini tehdit etmek ve uyarmak için nâzil olduğudur. İlgili ayetlerin bağlamı incelendiğinde bu ayetlerdeki muhatap kitlesinin Mekkeli müşriklerden meydana geldiği rahatlıkla görülebilmektedir.

• Konu ile ilgili diğer ayetler incelendiğinde doğal âfetler ve salgın hastalıkların Allah'ın kudret sıfatı çerçevesinde gerçekleştiği ve bu olayların hikmetlerini anlamaya odaklanmak gerektiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden literal okumanın risklerinden uzak olmak için ayetlerin sosyo-kültürel bağlamını ihmal etmemek gerekmektedir.

• Doğal âfetler ve salgın hastalıklar Müslüman bireylerin ibret alması gereken hâdiselerdir. Sorumluluğun insanoğluna verilme nedeni olan akıl nimeti işletilerek felaket zamanlarının imtihanından başarıyla çıkılabilir. Bu durumda Müslümanın önüne iki seçenek çıkmaktadır: Birincisi sızlanma, şikâyet hatta isyan yolunu seçerek başa gelen musibetin bereketinden mahrum kalarak hareket etmek. İkincisi dua, sabır ve hayretle hareket ederek musibetlerin sürpriz hayırlarını devşirmek.

Kaynakça

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfreh li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1982.
- Akar, Muhlis. *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Toplumların Helak Oluş Sebepleri ve Şekilleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1986.
- Akça, Yunus. *Kur'ân'da Mühlet-Helâk İlişkisi*. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Aliyyu'l-Kârî. *Dav'u'l-me'âli âlâ manzûmet-i bed'i'l-emâlî*. İstanbul: Maruf Yayınevi, 2019.
- Apaydın, Mehmet. *Siyer Kronolojisi*. İstanbul: Kuramer, 2018.
- Aydar, Hidayet. "Bazı Kur'ân Âyetleri Işığında Kocaeli Depremine Bakış". *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi* 2/19, 20, 21 (1999).
- Buhârî, İsmail Ebu Abdillâh. *Sabihu'l-Buhârî*. thk. Muhammed b. Züheyr Nâsır en-Nâsır. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necat, 1422.
- Bulut, Hasan. "Salgın Bir Hastalık Olarak Vebânın Dinî Açıdan Yorumlanması". *Academic Knowledge* 3/1 (2020).
- Çimen, Abdullah Emin. "Helâk, Devam Eden Bir Süreç Midir?" *Usûl İslam Araştırmaları* 4 (2005).
- Çimen, Abdullah Emin. *Niçin Helâk Oldular - Kur'ân-ı Kerîm'de Helâk Kavramı-*. İzmir: Akademi Yayınları, 2008.
- Derveze, Muhammed İzzet Derveze b. Abdülhadi b. Derviş. *et-Tefsîru'l-Hadîs/Tertîbü's-suveri basebi'n-nüzûl*. Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2000.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. *İslam'ın Salgın Hastalıklara Bakışı*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullâh Maḥmûd Şehâte. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l Tarîhi'l-Arabiyyi, 2002.
- Ertuğrul, Resul. "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-" 4/7 (2018).
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı: meal, tefsir*. çev. Ahmet Ertürk - Cahit Koytak. İstanbul: İşaret

Yayınları, 1996.

Görmez, Mehmet. “İslam’da Zor Zamanların Ahlakı”. *İslam Düşünce Enstitüsü/İde/You Tube*.
Yayın Tarihi 20 Mart 2020.

Guenois, Jean-Marie. “L’épidémie est un Signal”. *Le Figaro* (10 Nisan 2020).

Güler, İlhami. *Allah’ın Ahlakiliği Sorunu: Ehl-i Sünnetin Allah Tasavvuruna Ahlaki Açardan Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.

Güneş, Abdulkaki. “Kur’ân’da Sünnetullah ve Toplumların Çöküş Nedenleri”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/4 (2005).

Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1980.

Harman, Ömer Faruk. “Lût”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/227. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Harman, Ömer Faruk. “Nûh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/224. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Harman, Ömer Faruk. “Tübba”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/456. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Hatipoğlu, Nihat. “Allah kulları uyarıyor”. Erişim 14 Ekim 2020. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hatipoglu/2020/03/20/allah-kullari-uyariyor>

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik b. Hişâm ez-Züheylî el-Meâfirî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Yusuf Ali Budeyvî. Yemâme, Dımaşk-Beyrut, 2005.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe ve Meal Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.

Kayacan, Murat. “Sosyoloji ve Kur'an'ın Ortak İlgi Alanı: Toplumsal Değişim ve Çöküş Yasaları”. *Milel ve Nihal* 9/3 (2012).

Kelber, Pereira Gonçalves. “Virus, Religion et Politique: Dieu Appelé au Secours de l'Amérique Latine”. *The Conversation*, 27 Nisan 2020.

Kırca, Celal. “Semûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/500. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

- Krasniqi, Selver. *Kamer Suresi Tefsiri ve Sure Işığında Kıyamet ve Helak Edilen Kavimler*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kula, Naci. “Deprem ve Dini Başa Çıkma”. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2002/1 (2002).
- Kurt, İsmail. “Bezlü’l-mâ’ûn fî fadli’t-tâ’ûn Adlı Eser Çerçevesinde Veba Hastalığı”. *Akademikus (Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi)* 4/1 (2020).
- Küçükcan, Talip - Köse, Ali. *Doğal Afetler ve Din : Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2000.
- Müftüoğlu, Ömer. *Kur’ân da Hazreti Lut ve Kavmi: Nasıl Yaşadılar? Lut Kavmi Aidsli miydi? Nasıl Helak Oldular?* Eskişehir: Eskişehir İslami İlimler Vakfı, 1997.
- Okumuş, Ejder. “Tabii Afetler, Din ve Toplum (Marmara Depremi Örneği)”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 15/3 (2002).
- Özarlan, Selim. “Doğal Afetler Karşısında Din ve Diyanet Hizmetleri (Doğal Afetlere/Musibetlere Yönelik Düşünceler)”. *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. Ankara, 2009.
- Özdemir, Metin. *İlâhî Adalet ve Rahmet Penceresinden Kötülük ve Musibetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Özsoy, Ömer - Güler, İlhami. *Konularına Göre Kur’an*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2001.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Samsun: Sönmez Matbaası ve Yayınları, 1993.
- Sancar, Cemalettin. *Kur’ân’da Helak Olan Kavimler*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Saylık, Mutlu. “Kur’ân’da Depremle Helâk Edilen Kavimler”. *Dicle İlahiyat Dergisi* XIX/2017/2 (2019).
- Sevgili, Abdurrahman. “Korona ilahi bir ikaz mıdır?” *Milli Gazete*. Erişim 14 Ekim 2020. <https://www.milligazete.com.tr/makale/4108973/abdurrahman-sevgili/korona-ilahi-bir-ikaz-midir>
- Staff, Toi. “Israeli Rabbi: Coronavirus Outbreak is Divine Punishment for Gay Pride Parades”. *The Times of Israel* (08 Mart 2020).

Süheyli, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed b. Ebi'l Hasen el-Has'amî es-. *er-Ravdü'l-Unuf fî Tefsîri's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbn Hişâm*,. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l İlmiyye, 1971.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. I-XXIV Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1420.

Tok, Nuri. *Kur'ân'da Sünnetullah ve Helak Edilen Kavimler*. Samsun: Etüt Yayınları, 1998.

Ulutaş, Şükrü. *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Verlag, J. B. Metzler. "Lexikon des Mittelalters". *Peste*. Stuttgart: Weimar, 1999.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili: Yeni Mealli Türkçe Tefsir*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.

Yeprem, Mustafa Saim. *Mâtürîdî'nin Akâide Risâlesi ve Şerhi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.

Yıldız, İbrahim. *Kur'ân İnsan ve Yanlış -psikososyal bir okuma*. Bursa: Emin Yayınları, 2019.

Yılmaz, Ali Rıza. *Kur'ân-ı Kerîm'de Âsi Kavimlerin Helak Oluş Sebepleri ve Ortak Yönleri*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2001.